

КИТАЙСЬКА ТРАДИЦІЯ ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМ УПРАВЛІННЯ

Управління, як і будь-який інший вид людської діяльності, підпадає під дію законів еволюційного розвитку суспільства, з часом видозмінюється та набуває нових рис.

Актуальність дослідження: Виховання в кожному регіоні чи країні світу має свої джерела, принципи й особливості. Універсальними джерелами правового виховання традиційно виступають такі об'єктивні форми духовної діяльності: звичай, моральне виховання в родині і суспільстві, релігія, політичні відносини і традиції влади, правова доктрина, система правосуддя і покарання.

Мета дослідження: «Мета філософського осмислення управління - побудова його «диспозитиву», в сенсі, наданому цьому терміну Фуко і його послідовниками».

Завдання дослідження: Простежити особливості виникнення та генези соціально-філософської думки Давнього Китаю; здійснити критичний аналіз впливу давньокитайських філософських засад на соціальне та державне управління.

Об'єкт дослідження: Вивчення специфіки та особливостей китайської традиції філософського осмислення проблем управління.

Предмет дослідження: Основні поняття, закономірності, принципи й методи управління, на основі яких функціонують і розвиваються соціальні системи будь-якого рівня на основі здобутків філософської традиції Давнього Китаю

Дослідженість теми: В першу чергу, важливою є відповідь на питання: що являє собою філософія управління? Адже засилля публікацій з назвами на кшталт: філософія управління льотною діяльністю, філософія управління мотивацією праці, філософія управління інформаційною безпекою надзвичайно сильно заплутують не тільки простого читача, але й досвідчених дослідників. В цьому сенсі існує багато цікавих підходів, які дисонують між собою. Як вважають автори книги «Філософія управління: проблеми і стратегії»: «мета філософського осмислення управління - побудова його «диспозитиву», в сенсі, наданому цьому терміну Фуко і його послідовниками» [2, 9].

Цікавими видаються дослідження щодо перспектив інституціалізації філософії управління В.Дієва, який робить спробу окреслити розуміння самої філософії управління. Так, під останньою він розуміє систему узагальнюючих суджень філософського характеру про предмет і методи управління, їх місце серед інших наук і в системі наукового знання в цілому, пізнавальній і соціальній ролі управління в сучасному суспільстві» [1, 6].

Філософію управління жодним чином не можна зводити до теорії управління, яку, зазвичай, представляють як акумульовані і логічно-впорядковані знання, що являють собою систему принципів, методів і технологій управління. Справді, теорія управління має міждисциплінарний характер і здебільшого зорієнтована на вирішення практичних завдань. Але вона, на відміну від філософії управління, не має загальнометодологічного характеру і зазвичай не враховує історичний контекст розвитку суб'єкта і об'єкта управління. Крім того, філософія управління містить світоглядні та теоретико-пізнавальні засади осягнення управлінської діяльності. Більше того, філософія виконує роль обґрунтування теоретичних конструкцій і моделей управління, робить ширшим його когнітивні ресурси й пізнавальний горизонт [3, 7].

Надзвичайно цікавою є китайська традиція філософських розвідок у царині управління, з її антропоцентричністю та раціональним характером. Ще одна характерна риса китайської філософії управління – це догматизація конфуціанства. Ідея єдності та гармонії природи й людини, що пронизує всю конфуціанську та даосистську метафізику, знаходить своє відображення і у трактуванні управління: «управляти людьми, за китайськими поняттями, – все одно що управляти водним потоком: не потрібно докладати зусиль для того, щоб змусити воду текти в тому напрямку, куди вона прагне за своєю природою, але горе тому, хто спробує перепинити їй шлях» [4, 51].

Ключовою у китайській філософії управління була проблема пошуку й обґрунтування найоптимальніших форм організації суспільного життя, а саме – проблема того, які суспільно значущі особисті якості повинні мати ті, хто управляє, і ті, ким управляють, щоб в країні панували порядок та спокій. На думку окремих дослідників китайської традиції управління (зокрема В.Полікарпов), в основі управління китайським

соціумом і функціонування держави покладені принципи органіцистської філософії, чим і пояснюється незвичайна стійкість китайської цивілізації. По суті, в китайській філософії робиться натяк на те, що управління повинне бути формою професійної діяльності. Варто відзначити, що доволі систематизовано особливості китайської філософії управління представлені професором В. Малявіним в книзі «Китай керований» [5]

Для азійських країн відносно питань кримінального права залишається характерною концепція покарання-кари, яка по суті відроджує давній принцип таліону про адекватність розплати. Конфуцій, як відомо, не відмовлявся від смертної кари взагалі. Страта, згідно з його вченням, – це міра крайня, вимушена, що може бути продиктована конкретною ситуацією. Принцип справедливості цього мудреця ілюструє такий діалог. Учень запитав у нього: «А якщо за зло сплачувати добром?». На що Вчитель відповів: «А чим же тоді за добро сплачувати? За добро плати добром. А за зло плати по справедливості».

У суворому принципі адекватної відплати наявний позитивний момент. Він полягає в тому, що покарання може призначатися тільки у випадках здійснення такого діяння, яке прямо передбачене законом, а розмір покарання має відповідати тяжкості злочину. Іншими словами, концепція покарання-кари певною мірою обмежує свавілля суду. І все ж таки теорія, згідно з якою сенс покарання зводиться виключно до кари, по-перше, призводить до надто жорстокого покарання, а по-друге, ігнорує самі причини злочинності, борючись із їх наслідками. І хоча санкція залишається одним із вагоміших факторів правового виховання в Китаї, однак слід відмітити, що у соціалістичну добу значного поширення набули ідея і практика виправлення правопорушників, перетворення їх у «корисних» громадян, що і проголошено основною метою покарання, яка визначає характер і міру останнього. Зазначимо, що сьогодні за скоєння кримінальних злочинів смертну кару застосовують 87 країн світу, серед яких і Китаї.

Не менш важливим проявом правового виховання нації є традиція ставлення до жінки, її правовий статус у суспільстві. У Китаї він значною мірою обумовлений небажаною роллю жінки у родовій общині, традиції якої і сьогодні міцні у сільській місцевості, а також тривалою державною забороною мати у шлюбі не більш як одну дитину, що розглядалося як засіб боротьби з бідністю. Патріархальні підходи посилюють глибоко вкорінений в азійській культурі «підневільний», занижений статус жінок, із чим пов'язаний підвищений ризик насильства. Закон про шлюб не входить до системи цивільного права Китаю. Остання його редакція 1980 року намагається скасувати старий феодальний уклад сімейних стосунків та сприяти вирішенню демографічних проблем. Отже, сімейне право, яке регулює відносини у тій царині, що сама є джерелом правового виховання в Китаї, також певною мірою дозволяє судити про правову культуру громадян.

Підбиваючи підсумок особливостям правової культури китайців та основних джерел і принципів правового виховання у китайському суспільстві, не можна не зазначити основних характерних рис менталітету цього народу, що значною мірою обумовили його соціально-правовий розвиток. До основних рис, що визначають національний характер, а також правовий менталітет китайців, належать консерватизм, культ традиції як надійна запорука стабільності, раціоналізм, практицизм, прагматизм, ретельність, скрупульозність у справах, колосальне працелюбство, завзятість, наполегливість, колективізм, відповідальність, слухняність, стриманість, терпіння, покора, самодисципліна, патріотизм тощо. Стародавній китайський мудрець Лао-Сі, заохочуючи помірність і скромність у шляхетного китайця, писав: «Коли мудрець побоюється керувати всесвітом, тоді він вартий, щоб йому доручили його; коли він жалкує, що керує всесвітом, тоді він вартий, щоб йому віддали його». Європейців завжди вражали китайські цілеспрямованість, працелюбство і стійкість, а головне, відсутність невдоволення своєю долею. Проте підставою соціального порядку та світової гармонії особисто китайці вважають таку свою рису, як терпимість. Терпимість по праву вважається відмітною національною рисою китайського народу, яка має давню традицію. Саме на розвиток цієї риси як основи суспільного порядку й особистого комфорту спрямовані сьогодні китайські мораль, виховна і правова політика.

У Стародавньому Китаї одним із перших вчень, що розглядали філософські засади управління була концепція «Гуманного управління» Конфуція (551–479 до н. е.). Основи його вчення викладені у праці «Лунь-юй» Мислитель і його послідовники розглядали державне управління у взаємозв'язку та в співвідношенні з іншими соціальними інститутами, зокрема з моральністю.

Великий китайський філософ *Конфуцій* - розв'язання проблем управління вбачав в етико-психологічній спрямованості діяльності правителя, який має служити своєму народові й правити за допомогою особистого морального прикладу. А піддані, підлеглі – виявляти

покірність і повагу до свого правителя. Тиранії в управлінні філософ не схвалював. Саме тому він постійно повторював, що правитель повинен застосовувати етичні норми, а не силу, адже, на його думку, людина від природи є доброю, а псують її зовнішні обставини. Тому потрібно внутрішньо самовдосконалюватися, долаючи вплив спільнот, у яких живе людина. Загалом конфуціанський ідеал управління засобами морального прикладу виявився реформаторським, він був офіційною філософією китайської адміністрації протягом багатьох століть. Серед китайських імператорів існувала практика організації екзаменів на тему «державна служба» при доборі чиновників у державні установи. Протягом багатьох віків цивільну адміністрацію Китаю становили люди, чий світогляд був сформований на підставі конфуціанської етико-психологічної філософії управління.

В основі конфуціанського ідеалу управління лежить принцип морального зразку, а не примусу. Але для того людина повинна виховати свої вольові якості. Не можна навчитися управляти державою і людьми, якщо не вмієш управляти собою, своєю психікою, вважав Конфуцій. Спочатку людина повинна навести порядок в собі, потім у своїй сім'ї і тільки після того у державі.

Співвітчизник Конфуція, *філософ Мен-Цзи (371– 289 до н. е.)* у своєму вченні про управління підкреслював, що найважливішим чинником будь-якої держави є народ, а не правитель. В уявленні Мен-Цзи управління повинно ґрунтуватися на природі людини, яка за його переконаннями, переважно позитивна, добра. Тому управління має базуватися на принципах справедливості, свободи, турботи уряду про людей похилого віку та малозабезпечених. Він стверджував, що правитель, який не дбає про добробут народу, втрачає благословення небес і владу. *Легізм* (VII – VI ст. до н. е.). Його ідеї сконцентровані навколо проблеми політичного управління державою. Метою держави є сильна влада, яка спрямована на перемогу над іншими народами задля створення імперії. Представник легізму Шан Янь вважав: причиною неправильних вчинків є поширення в державі «доброти й людинолюбства». Основа доброго життя є порядок, який утверджується законами й правилами, що диктує і впроваджує правитель. Справжнє добро запроваджується через систему покарань особливо через смертну кару. Жорстоке покарання слід запровадити навіть за незначні провини. Держава має постійно втручатися в життя підданих, вистежувати і карати, тоді народ знатиме правила і закони поведінки. Нормою взаємин у державі мають стати доноси. Це вірний спосіб створити сильну державу, в якій народ шануватиме закони й буде готовий піти на смерть за імператора.

Останні правові і політичні реформи у соціалістичному Китаї наприкінці 70- х років ХХ століття закріпили цілу низку демократичних прав і свобод громадян, а також жорстку багатоланкову систему правотворчих, правозахисних і правозастосовних органів[6]

Окремі науковці пропонують синергетичний підхід осягнення управлінських проблем. Так, Г. Касперович вважає, що «синергетична концепція соціального управління базується на поняттях самоорганізації, відкритих систем, нелінійності, незворотності, біфуркаційності, важливої ролі випадковості, кризи, хаосу, малих впливів (флуктуацій) в соціальних явищах та системах» [7, 189]. Проте, на наше переконання, синергетичний підхід в кращому разі є конкретизацією діалектичного підходу і претендувати на статус окремого філософського методу не може.

Отже, як свідчать дослідження вчених, без ґрунтового філософського осмислення економічних процесів, без вибору певної філософської парадигми діяльність менеджера і бізнесмена, звичайно, можлива, але вона, як правило, позначена рядом прикрих помилок, прорахунків, яких можна було б уникнути, спираючись на основи філософських парадигм, дотримуючись філософських методів пізнання.

Література

1. Диев В. С. *Философия управления : проблемы, подходы, тенденции* / В. С. Диев // *Вестник Новосибирского государственного университета. Серия : философия.* – 2011. – Т.9. – № 1. – С. 5–15.
2. Касперович Г. И. *Философско-синергетическая парадигма социального управления* / Г. И. Касперович // *Проблемы управления.* – № 1 (26). – 2008. – С. 186–189
3. Малявин В. В. *Конфуций* / В. В. Малявин – М. : Мол. гвардия, 1992. – 335 с.
4. Малявин В. *Китай управляемый. Старый добрый менеджмент* / В. В. Малявин. – М. : Европа, 2007 – 304 с.
5. Тутов Л. А. *На пути к философско-методологическому осмыслению теории управления* / Тутов Л. А. // *Государственное управление. Электронный вестник.* – 2007. – № 11. – Режим доступа : http://e-journal.spa.msu.ru/uploads/vestnik/2007/vipusk_11._ijun_2007_g./tutov.pdf

6. *Философия управления : проблемы и стратегии / Рос. акад. наук, Ин-т философии ; Отв. ред. В.М. Розин. – М. : ИФРАН, 2010. – 347 с*
6. *Электронный ресурс : http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2013/Filosof_PV_2012.pdf.*
7. *Гончарук Т. В., Гурик М. І., Шумка М. Л. Філософські проблеми державного управління. Навч. посібник. Тернопіль. – Економічна думка, 2010. – 126 с.*
8. *Філософія [Текст]. Ч.1 / Т. В. Гончарук, Н. В. Джугла, Л. П. Мокряк, М. Л. Шумка. – Тернопіль : Воля, 2007. – 351 с.*